

วิจารณ์และแนะนำหนังสือ

Economic Change in Thailand 1850—1970

โดย James C. Ingram (Oxford University Press), 352 pp.

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและวิวัฒนาการของเศรษฐกิจประเทศไทยตั้งแต่ ค.ศ. 1850 เป็นต้นมา Ingram เคยเขียนหนังสือชื่อ "Economic Change in Thailand since 1850" และตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1955 ในครั้งนี้เป็นการเอาเนื้อหาเดิมมาตีพิมพ์ใหม่ภายใต้ชื่อ "Economic Change in Thailand 1850—1970 โดยการเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาตั้งแต่ ค.ศ. 1950 ขึ้นอีกสองบท คือ บทที่ 11 และ 12 ที่มาของหนังสือเล่มนี้คือวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Ingram ซึ่งเสนอไว้ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล ในปี ค.ศ. 1952 ในการเขียนครั้งที่สองนี้เขามิได้ปรับปรุงเรื่องราวต่างๆ ที่เขาได้เขียนไว้แต่เดิมมากนักนอกจากการแก้ไขเล็กๆ น้อยๆ เช่น การเพิ่มเติมเชิงอรรถหรือแก้ไขคำพูดบางคำเป็นต้น เขาได้ออกตัวไว้ว่าการที่มีได้แก้ไขบทที่ 1—10 ในหนังสือนี้มีใช้ว่าเขาพอใจแล้วแต่เขาเห็นว่าต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์อีกมากในการที่จะเข้าใจเรื่องราวในช่วงเวลาดังกล่าว เขาได้กระตุ้นเตือนให้คนไทยหันมาศึกษาเรื่องราวหรือปัญหาของประเทศบ้านเกิดของตนในช่วงนั้น (1850—1950) ให้มากขึ้น ในการเขียนบทที่ 1—10 นั้น จุดประสงค์ก็เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตั้งแต่มีการเปิดประเทศและรับอิทธิพลจากภายนอกในกลางศตวรรษที่ 19 ในการเขียนครั้งแรก อินแกรมได้กล่าวถึงปัญหาทางด้านข้อมูลว่ามีน้อย และไม่น่าเชื่อถือมากนัก ส่วนที่เพิ่มเติมในการเขียนครั้งที่สองคือบทที่ 11—12 นั้น เป็นข้อมูลใหม่ที่อินแกรมเขียนในช่วงที่เขาเข้ามาเป็นผู้บรรยายพิเศษที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งปัญหา

ของข้อมูลในช่วงนี้ไม่มีมากนัก เขาพยายามเสนอลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไทย ในช่วง 1950—1970 ซึ่งเป็นช่วงที่ไทยมีการวางแผนพัฒนาประเทศแล้ว อินแกรมชี้ว่าในช่วงนี้ระบบเศรษฐกิจของไทยมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเกิดอย่างต่อเนื่อง จุดสำคัญที่เขาต้องการชี้ให้เห็นในช่วงนี้คือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทย นอกจากเป็นไปอย่างไม่หยุดยั้งแล้ว ยังมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กาคะเนไม่ได้ มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เพิ่มขึ้นในกระบวนการผลิต รวมทั้งมีอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างมาก อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วง 2 ทศวรรษมีเฉพาะในกรุงเทพฯ เท่านั้น ส่วนอื่นๆ ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของระบบเศรษฐกิจยังคงมีลักษณะเป็นสังคมสถิตที่ถูกครอบงำโดยชนบชากริคแบบเก่า

การศึกษาของอินแกรมในหนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น 12 บท โดยบทที่ 1—10 เป็นเรื่องการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ในบทที่ 1 เขาให้ภูมิหลังของการปกครองการเมืองของไทยไว้อย่างสั้น ๆ ในบทที่ 2 เป็นการให้ภาพรวมของระบบเศรษฐกิจไทยใน ค.ศ. 1850 ซึ่งรวมถึงสภาพต่างๆ ก่อนหน้านั้นด้วย เช่น บ้านประชากร (จำนวนพลเมือง กลุ่มเชื้อชาติและสถานะภาพ ฯลฯ) การผลิตที่เป็นอยู่ในขณะนั้น (ซึ่งรวมถึงวิธีการผลิต การครอบครองปัจจัยการผลิตและการผลิตหลักที่สำคัญ ฯลฯ) ซึ่งการผลิตที่สำคัญในช่วงนั้นคือการเกษตร แต่ก็มีอุตสาหกรรมพื้นบ้านอยู่ด้วย นอกจากนั้นก็มีป่าไม้และการประมง เขายังกล่าวถึงสภาพการค้าทั้งภายในและระหว่างประเทศชี้ให้เห็นว่าการค้ามีลักษณะผูกขาดโดยพระคลังสินค้า เขายังกล่าวถึงสินค้าออกที่สำคัญๆ ของไทย ตลอดจนระบบการเงิน การคลัง ซึ่งสรุปได้ว่าลักษณะเศรษฐกิจไทยในช่วงก่อน 1855 นั้นมีลักษณะ "ยังชีพ" การค้ายังไม่แพร่หลายเช่นเกี่ยวกับการใช้เงินตรายังมีน้อย ในบทนี้เองเขากล่าวถึงการเปิดประเทศไทยโดยสนธิสัญญาเบาว์ริงในรัชกาลที่ 4 เมื่อ ค.ศ. 1855 โดยบทนี้เขาทั้งท้ายสาระสำคัญของสัญญาเบาว์ริง ตลอดจนคำอ้างของเบาว์ริงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของไทยอันเนื่องมาจากสัญญา (หน้า 35)

ส่วนในบทที่ 3, 4, 5 และ 6 นั้น เป็นการฉายภาพเศรษฐกิจไทย ซึ่งเน้นลักษณะการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งบทบาทของฝ่ายปกครองในการตอบสนองต่อภาวะต่าง ๆ หลังสัญญาเบาว์ริง จุดสำคัญที่เขาได้กล่าวในบทที่ 3 คือ การขยายตัวของการผลิตข้าวเพื่อการค้า และการส่งออกซึ่งมีการขยายตัวอย่างมากในปริมาณการผลิต อาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากการผลิตแบบยังชีพมาเป็นความชำนาญเฉพาะอย่างใน "ข้าว" โดยที่ไม่มีการปรับปรุงเทคนิคการผลิตเลย แต่สาเหตุของการขยายตัวของข้าวก็คือ การมีปริมาณจากตลาดโลกอย่างมากตลอดจนการเพิ่มของพลเมืองไทยรวมทั้งการปลดปล่อยแรงงานไพร่ทาสให้มีเสรีมากขึ้นโดยพระมหากษัตริย์ ประกอบกับสภาพธรรมชาติที่เอื้ออำนวยอยู่แล้ว ทั้งนี้การลงทุนในการผลิตข้าวถือได้ว่าต่ำมาก ไม่มีเครื่องจักร ไม่มีการใช้ปุ๋ย ประสิทธิภาพการผลิตถือว่าต่ำ และในที่สุดผลผลิตต่อไร่ลดลงด้วย สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ก็ถือการมีโรงสีข้าวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่เป็นการลงทุนของชาวต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในบทที่ 4 เขากล่าวถึงบทบาทของรัฐบาลทางเศรษฐกิจในช่วง ค.ศ. 1850 — 1950 นอกจากการปลดปล่อยแรงงานให้เป็นอิสระมากขึ้นแล้วยังมีการลดหย่อนภาษีที่ดิน การขุดคลองและชลประทาน ตลอดจนการรถไฟ ซึ่งมีผลช่วยในการขนส่งข้าวและทำให้การผลิตข้าวในภาคเหนือและอีสานมีมากขึ้น แต่บทบาทด้านอื่น ๆ ของรัฐบาลไม่มี ในการค้าข้าวซึ่งขยายตัวอย่างมากในช่วงนั้น อินแกรมได้ชี้ให้เห็นบทบาทของชาวจีนในระบบเศรษฐกิจไทยอย่างชัดเจน ในบทที่ 5 เขากล่าวถึงการขยายตัวของผลิตภัณฑ์อื่น ๆ คือไม้สัก ฝ้าย และยางพารา ในบรรดาสินค้าทั้งสามอย่าง ยางพารามีบทบาทในฐานะเป็นสินค้าส่งออกของไทยหลังสุดคือเริ่มมีบทบาทราว ค.ศ. 1920 เป็นต้นมา อินแกรมได้ชี้ว่าการผลิตและการค้าสินค้าทั้งสามชนิดนี้คนไทยและแม้แต่รัฐบาลไทยมีบทบาทน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนและตะวันตก ในบทที่ 6 อินแกรมชี้ให้เห็นลักษณะของสินค้าเข้าของไทยหลังสัญญาเบาว์ริง ว่าส่วนใหญ่เป็น สินค้าสำเร็จรูป บิวทิค อูปโทค ในขณะที่เดียวกันก็เกิดการแตกสลายของอุตสาหกรรมพื้นบ้าน เช่น อุตสาหกรรมทอผ้าและน้ำตาล ซึ่งไทยเคยผลิตได้ทีชนาคเป็นสินค้าส่งออก โดยสินค้าจากต่างประเทศ ซึ่งทะลัก

เข้ามาได้เพราะเงื่อนไขของกำแพงภาษีที่ต่ำมาก ภาคกลางเป็นภาคที่สินค้าเข้าจากต่างประเทศมีอิทธิพลแผ่กระจายได้รวดเร็วกว่าภาคอื่น ๆ ซึ่งคงเป็นเพราะการคมนาคมสะดวกและขายข้าวได้มากนั่นเอง จากนั้นอินแกรมกล่าวถึงอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ทำโดยรัฐบาลหรือหน่วยราชการต่าง ๆ ในช่วงหลัง ๆ และได้ชี้ว่าการดำเนินงานของรัฐบาลไม่มีประสิทธิภาพ เมื่อเทียบกับเอกชน ในบทที่ 7 เขากล่าวถึงเงินตราและการแลกเปลี่ยนของไทย หลังสัญญาเบาว์ริงการใช้เงินตราที่มีความจำเป็นมากขึ้น เพราะการขยายตัวทางการค้าจนกระทั่งรัฐบาลต้องตั้งโรงงานกระดาษเพื่อผลิตเงินตราให้พอแก่ความต้องการ อย่างไรก็ตามเขาชี้ว่าในระยะแรก ๆ ของสัญญาการใช้เงินตรา แพร่หลายเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ส่วนนอกเขตนั้นการใช้เงินยังไม่แพร่หลายเท่าใด มีช่วงสำคัญของการเงินไทยบางช่วงคือ 1902—1941 ซึ่งไทยเปลี่ยนจากมาตรฐานโลหะเงินสู่มาตรฐานทองคำ อินแกรมได้ชี้ถึงวิกฤตการณ์ทางการเงินในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย และได้ชี้ถึงนโยบายการเงินแบบ “จารีตนิยม” ของไทยซึ่งไม่ช่วยการพัฒนาประเทศเลย ในบทที่ 8 เป็นเรื่องการคลังของรัฐบาล กล่าวได้ว่านโยบายการคลังส่วนใหญ่เป็น “นโยบายการคลังแบบสมกุล” เขากล่าวถึงที่มาของรายได้และรายจ่ายของรัฐบาล ตลอดจนการปฏิรูปทางการคลังใน ค.ศ. 1892 ซึ่งเห็นว่ารายจ่ายของรัฐบาลไทยในช่วง 100 ปีหลังสัญญาเบาว์ริงยังต่ำกว่ารายได้มาก แต่รัฐบาลไม่ยอมใช้จ่ายเงินที่มีเพื่อการพัฒนาประเทศ รายจ่ายส่วนใหญ่เป็นการจ่ายเงินเดือนข้าราชการ การป้องกันประเทศ ฯลฯ บทที่ 10 เป็นการให้ภาพของเศรษฐกิจหลังสัญญาเบาว์ริง เขากล่าวว่าเศรษฐกิจไทยมีการเปลี่ยนแปลงมากใน 100 ปีหลังสัญญา แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงค่านปริมาณ มากกว่าประสิทธิภาพ เช่นการขยายการผลิตข้าวโดยปราศจากการปรับปรุงวิธีการผลิตเป็นต้น ในช่วงนั้นการค้าขยายตัวมาก เช่นเดียวกันระบบเงินตราประชากรเพิ่มมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ส่วนมากมาจากแรงกระตุ้นภายนอก ในบทที่ 11—12 เป็นบทที่เขาเขียนเพิ่มเติมโดยพิจารณาเศรษฐกิจในช่วง ค.ศ. 1950—1971 สิ่งสำคัญที่อินแกรมนำเข้ามากล่าวเช่นรายได้ประชาชาติ การผลิตของภาคการผลิตต่าง ๆ การเข้ามาของทหารสหรัฐเนื่องจากสงครามเวียดนาม เขากล่าวว่า

มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตในช่วงนี้ เช่นกิจกรรมที่เจริญมาก เช่น Infrastructure ส่วนการเกษตรมีการขยายตัวลดลง แต่ในภาคเกษตรนั้นมีการขยายตัวของการผลิตพืชชนิดอื่น ๆ มากขึ้น (diversify) เขานำเอาปัญหาหนี้สินของชาวนา วิธีการผลิต ฯลฯ มากล่าวด้วย ในบทที่ 12 นั้น เป็นเรื่องสินค้าเข้ากับอุตสาหกรรมในประเทศในช่วงนี้ สินค้าเข้าเป็นสินค้าทุนเพิ่มขึ้น ภาษีศุลกากรสูงขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าสำเร็จรูป ส่วนด้านอุตสาหกรรมนั้นรัฐบาลพยายามเข้ามามีบทบาทในลักษณะรัฐวิสาหกิจซึ่งหลาย ๆ ประเภทแทนที่จะทำรายได้ให้รัฐกลับกลายเป็นภาระของรัฐบาลเพราะการขาดประสิทธิภาพในการผลิต

สิ่งที่อินแกรมชี้ให้เห็นตลอดช่วงของการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ คือ ลักษณะการพัฒนาแบบเศรษฐกิจสองระดับ (dualism) ของไทย เช่น ระหว่างเศรษฐกิจเมืองกับเศรษฐกิจชนบท เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า อินแกรมได้บรรลุวัตถุประสงค์ของเขาในการพยายามอธิบายสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจช่วงต่าง ๆ หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่น่าสนใจเล่มหนึ่ง โดยเฉพาะสำหรับนักเศรษฐศาสตร์ หรือผู้สนใจความเป็นมาของระบบเศรษฐกิจไทย เป็นหนังสือที่ให้ภาพอย่างกว้าง ๆ ของเศรษฐกิจไทยได้อย่างดี การเขียนเป็นระบบไม่วกวนชี้ให้เห็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงเป็นขั้นตอน ได้ดีพอสมควร การเขียนมีความเป็นกลางกับประเทศไทยค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับหนังสือหลายๆ เล่มที่เขียนเกี่ยวกับเมืองไทย การศึกษาของอินแกรมได้ชี้ให้เห็นว่ายังมีช่องว่างอีกมากมายเกี่ยวกับการศึกษาให้ลึกลงไปเกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศไทย แม้หนังสือเล่มนี้จะมีข้อดีมากมายแต่จุดอ่อนที่พอจะเห็นได้ชัดคือ 1) ข้อมูลที่อินแกรมใช้เป็นทุติยภูมิ (secondary data) ส่วนใหญ่ตลอดจนคำบอกเล่าซึ่งทำให้สิ่งที่เขากล่าวอ้างบางอย่างมีน้ำหนักน้อย และขัดกับความเป็นจริง เช่น เขาจะกล่าวว่าคนไทยมิได้รับภาวะภยันหนัก ไม่ถูกขูดรีด ถ้าอินแกรมสามารถอ่านและเข้าใจภาษาไทยได้ดีเขาจะพบหลักฐานมากมายที่จะหลายความเชื่อของเขาได้ 2) อินแกรมเกือบไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของสถาบันเลย

เช่น สถาบันชาวนา สถาบันกษัตริย์ ฯลฯ เท่าที่อินแกรมกล่าวมีเพียงเรื่องคนกลางชาว
จีนเท่านั้น ซึ่งแท้จริงการจะเข้าใจระบบเศรษฐกิจใดๆ ได้อย่างถูกต้อง ควรจะศึกษาเจาะ
ลึกลงไปถึงความสัมพันธ์และสภาพของสถาบันต่างๆ ในสังคมด้วย 3) หนังสือเล่มนี้ดูจะ
เป็นหนังสืออ่านง่ายคล้ายๆ กับการเล่าประวัติศาสตร์ แต่แท้จริงผู้เขียนได้แฝงเนื้อหา
บางตอนที่ต้องเข้าใจทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์บ้าง จึงจะเข้าใจได้แจ่มชัด เช่นในเรื่องอัตรา
การแลกเปลี่ยนเงินตรา เป็นต้น ทำให้เนื้อหาที่ค่อนข้างอ่านยากสำหรับผู้อ่านทั่วไป
อยู่บ้าง

ไม่ว่าจะมีส่วนบกพร่องอย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์ขอแสดงความยกย่องอินแกรม
ในฐานะที่เป็นชาวต่างชาติ แต่สนใจศึกษาเศรษฐกิจไทย ซึ่งในระยะที่อินแกรม เขียน
หนังสือครั้งแรกนั้นคนไทยเองแทบไม่มีการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับไทยออกสู่สาธารณะเลย

ญาติา ประภาพันธุ์*

*กำลังศึกษาปริญญาเอก คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์